

„MIJN AVONTUUR in de wetenschap: de muzische mens, zijn motoriek”, zo luidt de titel van het afscheidscollege dat prof. dr. Jos Smits van Waesberghe, hoogleeraar in de Eenstemmige Muziek en de Muziektheorie van de Middeleeuwen aan de gemeentelijke universiteit in Amsterdam, op zaterdag 2 oktober in de aula van dat instituut zal geven

Ik citeer daaruit: „Beroepsmatig heb ik dit vak (de middeleeuwse muziekwetenschap red.) bestudeerd. Maar na een aantal jaren, kwam ik tot de bevinding, aan de beoefenaren van wetenschappen bekend, dat de leemten in het weten en de onzekerheden zich opstapelden”. En verder: „Ik beleefde in mijn verbeelding de gewaarwording: te staan voor een gesloten stadspoort, waarachter het muzikale leven zich voltrok. En juist dit wilde ik leren kennen. Wat moest ik doen? Binnen het isolement blijven van mijn eigen discipline of, bij wijze van spreken, de weg van het wetenschappelijk avontuur opgaan door contact op te nemen met specialisten in andere wetenschappen? Ik koos het laatste”.

Zij en hij hebben het geweten. „Wij” hebben er een vrijwel onafzienbare reeks van geleerde boekwerken en publicaties aan over gehouden. Het heeft geen zin ook maar aan een summariële opsomming er van te beginnen. In 1939 verscheen het eerste deel van zijn „Muziekgeschiedenis der Middeleeuwen”, in 1947 het tweede en „Het Middeleeuws Normandisch Paasspel, uitgave voor praktisch gebruik met regie-aanwijzing en vertaling” is nog maar net van de pers.

24 functies

Prof. Smits van Waesberghe heeft het niet gelaten bij „contacten met specialisten in andere wetenschappen”. Hij heeft alle mogelijke (en enkele onmogelijke) bestuursfuncties bekleed. Die bleken wel te tellen: het waren er 24. Hij is secretaris van de Stichting Ned. Toonkunstenarsraad, directeur van het Register Nederlandse Toonkunstenars, voorzitter van de commissie: „Eregelden en persoonlijke toelagen aan kunstenaars op het gebied van Muziek en Dans”, bestuurslid van de Stichting Toonkunst-Bibliotheek, lid van de juridische commissie Stichting Nederlandse Toonkunstenarsraad en bestuurslid van de KRO.

Het is bij dit alles wel duidelijk dat Prof. dr. J. Smits van Waesberghe (70) woont waar hij werkt: in het Instituut voor de Middeleeuwse Muziekwetenschap in de Amsterdamse Staalstraat,

een passend eerbiedwaardig historische omgeving, met het kantoor van de gewezen Staalmeesters pal in de buurt.

Het is bekend dat hij, met prof. Eduard Reeser, de musicologie, behalve als een wetenschap, ook altijd als een roeping heeft gezien. Ik vraag hem naar het hoe en waarom daarvan. Het antwoord is nogal prozaïsch:

„Als je iets van een carrière nastreeft”, zegt hij, „is dit een vrij riskant vak. Als je bijvoorbeeld iets wil publiceren

is dat een vrij kostbare aangelegenheid. Een musicologische betrekking is een kwestie van: zo weinig mogelijk salaris en zoveel mogelijk uitgeven. Dit instituut, waar u zich nu bevindt is ingericht met geld van mijn familie. Mijn staf van medewerkers wordt nog niet zo heel lang door de universiteit betaald.”

— Prof. van Waesberghe heeft dus met zijn familie gebojt. Hij stamt uit een geslacht van befaamde Bredase brouwers. Hij wilde oorspronkelijk missionaris worden, maar dat ging de familie toch een tikje al te ver, en hij ging studeren in het internaat van de Jezuiten in Katwijk aan den Rijn. Als musicoloog is hij autodidact. Hij zegt:

„Dat heeft zijn voor- en zijn nadelen. Een voordeel is dat je volkomen vrij staat ten opzichte van je werk. Waarschijnlijk had ik „het avontuur” nooit zozeer beleefd als ik geen autodidact was geweest”.

Prof. van Waesberghe is geen uitbundig mens. Over de verschijnselen des levens, die niet direct de (middeleeuwse) muziek raken, spreekt hij met voor- en omzichtigheid. Hij „wil niemand kwetsen”. Hij zegt dat hij nu eenmaal van nature „verschrikkelijk geconcentreerd” werkt. En hij begint met werken iedere ochtend na de ochtendmis van 7 uur. De zaterdag en de zondag zijn er voor hem niet om uit te slapen. Zij zijn bestemd voor wetenschappelijk werk, dat hij nog steeds liefheeft met de belangeloze genegenheid van de autodidact. Hij ziet ook „zwakke plekken” in zijn „energieke aanpak”. Een ervan is dat hij bepaald wrevelig wordt als zijn medewerkers aan het Instituut niet precies om 9 uur 's morgens aanwezig zijn.

— Een musicoloog leeft niet van muziek alleen. Zeker geen musicoloog die zich zozeer in het „openbare leven” heeft gestort: „een muzisch mens in 1971”. Prof. Van Waesberghe bekent „geen massa-mens” te zijn. Hij zegt:

„U zult mij nooit aan een protestoptocht zien deelnemen. Ik voel mij te veel individualist.”

— En dat organiseren dan?

„Ach, organiseren is nu eenmaal iets, dat mij goed afgaat. En ik heb wel eens gedacht: op dit vlak kun je onmiddellijk goed werk doen, misschien iets doen voor je medemens.”

— Kerkvernieuwing?

„Als kind van mijn tijd”, zegt Joseph Maria Antonius Franciscus Smits van Waesberghe, „voel ik mij wel thuis bij een grondige vernieuwing van het begrip kerk. Alleen de methode, de wijze waarop ... De gedachte die er achter zit kan ik zeer goed volgen. De liturgie-vernieuwing?”

Janus

Ik heb het altijd wel als een onrechtvaardigheid gevoeld dat alles in het latijn moest zijn, in die zin dat het niet rechtvaardig was tegenover de mensen, misschien dat het te weinig rekening hield met de waardigheid van de mens. Maar als ik zou zeggen dat dit wel over de hele linie het geval is met de vernieuwing en dat daar sprake is van een harmonische vernieuwing, nee ...”

— De afschaffing van het Gregoriaans?

Prof. van Waesberghe begint zijn betoog met:

„Ik weet door mijn studie dat er twee belangrijke fasen zijn in de uitvoeringswijze van het Gregoriaans ...”

Als ik hem oneerbiedig en opzettelijk tartend onderbreek met te constateren dat het Veni Creator plaats heeft moeten maken voor „Janus, pak me nog een keer” vindt hij dat een grappige opmerking en zegt:

„Tja, wij moeten ons natuurlijk niet verlagen beneden ons zelf. Het nieuwe vraagt om een voorbereiding en ik krijg wel eens de indruk dat wij aan het experimenteren zijn zonder te weten waar het experiment terecht moet komen.”

Na enig aandringen citeert hij uit een „Open brief”, die hij in 1964 heeft geschreven:

„Welnu: wanneer de liturgisten willen aanvaarden, dat de Ned. Sint-Gregoriusvereniging bepaald niet conservatief wil zijn en beslist niet naar isolationisme streeft — mij dunkt, dat hiervoor vele bewijzen voorhanden zijn —, laten zij dan ook een waarschuwend woord willen aanvaarden vanuit de kerkmuzikale praktijk, van-

uit de kringen die voor een niet gering aandeel het werk zullen mee-uitvoeren. Wij zeggen u met klem: overhaast u niet, want overhaasting kan een chaos veroorzaken in Nederland.”

— Over moderne, profane muziek

„Voor Stockhausen, Boulez en dat soort mannen heb ik respect maar ik ben over hen met mijzelf niet in het reine. Ik voel wel aan dat ook hier grondig vernieuwd moet worden. Maar ik hoor het nog niet, zoals ik het als mens zou willen horen. Overigens elk goed werk is een „novitas”.

Hij zegt „geenszins politiek geëngageerd te zijn.” Hij vindt politiek, oppositie om de oppositie, niet eerlijk.

Zeker, hij is „nog Jezuiet.” Maar zoals hij een grondige vernieuwing in de hiërarchie in de Kerk, zoals die is gegroeid, noodzakelijk acht, zo vindt hij dat ook ten aanzien van het kloosterleven. Hij verzet zich (kalm) tegen „het feudale,” hij vindt dat „mijn harmonische ontplooiing als mens op meer recht heeft dan in het verleden het geval is geweest.” En voor de rest is het Evangelie een heilig, een onaantastbaar boek, daar heeft hij geen moeilijkheden mee. De voorlichting dienaangaande laat hij graag aan de vakmensen, theologen en exegeten over. Hij heeft in zijn leven wel „vele malen de H. Geest een noodlanding zien maken”.

Op een gegeven moment beziet hij mij over zijn brilleglazen en zegt met iets van vrolijke berisping in zijn blik:

„Nee, nee, misschien stel ik u teleur, maar u heeft in mij geen koploper. Ik ben altijd bereid tot vrede en verzoening.”

Campari

Prof. van Waesberghe en ik begeven ons naar een Italiaans eethuis in de buurt. Bij onze binnenkomst wordt hij er begroet met een dartel: „Buena sera, professore.” Muzikaler kan het al niet. Met een glas campari bespiegelend in de hand zegt hij zacht: „Mensen die mij beter kennen vinden mij toch wel een bourgondiër.”

HERMAN HOFHUIZEN